

UDK 930.25(497.12)"1945/1954"
Prejeto: 20. 5. 2004

Od objave Splošnega zakona o državnih arhivih do ustanovitve Društva arhivskih delavcev Slovenije

PETER RIBNIKAR

arhivski svetnik v pokoju, Devova 12, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

V prispevku avtor predstavlja nekatera pričevanja o udeležbi na prvem tečaju arhivarjev v Dubrovniku leta 1950, o razmerah v Osrednjem državnem arhivu Slovenije v prvem desetletju po vojni in nekaterih dogodkih ter delu v prvih letih svojega službovanja v Državnem arhivu LRS, ter nekaj spominov na ustanovni občni zbor Društva arhivskih delavcev Slovenije.

KLJUČNE BESEDE: Arhivsko društvo Slovenije, ustanovni občni zbor, Osrednji državni arhiv Slovenije

ABSTRACT

FROM THE PUBLICATION OF THE GENERAL ACT ON STATE ARCHIVES TO THE ESTABLISHMENT OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA

The author gives an account of the participation at the first archival course in Dubrovnik in 1950, of the conditions in the Archives of the Republic of Slovenia in the first decade after the war and of several events in the first few years of his work for the state archives. He also includes his memoirs on the establishing general meeting of the Association of Slovene Archivists.

KEY WORDS: Archival Association of Slovenia, establishing general meeting, Archives of the Republic of Slovenia

Z zveznim Splošnim zakonom o državnih arhivih, sprejetim 23. januarja 1950,¹ je bila določena pravna osnova za delovanje arhivov in arhivske službe v Jugoslaviji. Skoraj hkrati se je zvezno ministrstvo za znanost in kulturo ukvarjalo s pripravami za ustanovitev posebne jugoslovanske arhivske šole, v kateri bi se šolali jugoslovanski arhivski kadri. Tako bi zagotavljali kakovost delovanja arhivske službe v Jugoslaviji. Z odlokom št. II/2 545/1950² se je zvezno ministrstvo za znanost in kulturo odločilo, da bo kot zasnova arhivske šole najprej organiziran strokovni arhivski tečaj v Dubrovniku. Organiziranje tečaja je bilo zaupano akademiku prof. dr. Jorju Tadiću iz Beograda. S sodelovanjem Zgodovinskega inštituta Jugoslovanske akademije znanosti

in umetnosti v Dubrovniku, Državnega arhiva v Dubrovniku ter univerzitetnih profesorjev iz Ljubljane, Zagreba in Beograda je poskrbel za izvedbo arhivskega tečaja. Kandidate za arhivski tečaj so izbrali: republiška ministrstva za prosveto in kulturo, posamezni arhivi in znanstveni inštituti. Arhivski tečaj v Dubrovniku je trajal od 15. januarja do 10. avgusta 1950, zaključne izpite smo udeleženci tečaja opravljali od 11. do 15. avgusta, 16. avgusta pa je bila podelitev spričeval.

Arhivski tečaj je obiskovalo 17 udeležencev iz vseh jugoslovanskih republik. Iz Slovenije: Julka Marinič, diplomirana zgodovinarica, Božo Otorepec, absolvent zgodovine, in Peter Ribnikar, študent 4. letnika zgodovine; iz Hrvaške: Žarko Muljačić, dipl. klasični filolog, Sušić, dipl. pravnik iz Državnega arhiva Hrvatske, Anka Beretić in Ante Marinović, diplomirana zgodovinarja, zaposlena pri Zgodovinskem inštitutu JAZU v Dubrovniku; iz Srbije: Jelena Milić-Grčić, diplomirana etnologinja, zaposlena v Mestnem arhivu v Beogradu, Petko Petković,

¹ Uradni list FLRJ VII (1950) št. 12; objava Splošnega zakona o državnih arhivih Arhivist I (1951) zv. 1, januar-april, str. 55–58. Beograd, 1951.

² Spričevalo Petra Ribnikarja o končanem strokovnem tečaju, ki ga je v imenu izpitne komisije izdal Zgodovinski inštitut Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Dubrovniku.

dipl. zgodovinar, zaposlen pri SANU v Beogradu, Savo Vukičević, dipl. pravnik iz Beograda, Miroslav Pantić, dipl. filolog, zaposlen na Filozofski fakulteti v Beogradu ter diplomirani pravnik, zaposlen v mestnem arhivu v Subotici, čigar imena in priimka se ne spominjam; iz Makedonije: Todor Taleski in Nedžad Jašar, študenta zgodovine iz Skopja; iz Bosne in Hercegovine: Muhamed Mujić, zaposlen pri Orientalnem inštitutu v Sarajevu; iz Črne gore: Slavko Miljušković, dipl. klasični filolog iz Nikšića ter diplomant Višje pedagoške šole v Mestnem arhivu v Hercegovnem, čigar imena in priimka se tudi ne spominjam. Navedeni podatki o udeležencih tečaja kažejo izobrazbeno pestrost tečajnikov. Na koncu tečaja nas je vodja tečaja, akademik prof. dr. Jorjo Tadić spraševal za mnenje o prirejanju podobnih tečajev. Tečajniki smo menili, da bi bilo dobro organizirati dva ločena tečaja, in sicer za udeležence iz zahodnega dela države, na njem pa bi bila večja pozornost namenjena latinski paleografiji, saj so v tem delu arhivi hranili arhivsko gradivo napisano v latinskem, nemškem in italijanskem jeziku, ter na tečaj za udeležence iz vzhodnega dela države. Na tem tečaju bi bil poudarek na cirilski paleografiji. Organizatorji drugega višjega arhivskega tečaja našega mnenja niso upoštevali, tako da je bil drugi tečaj organiziran pod drugim vodstvom leta 1953 v Beogradu. Iz Slovenije sta se ga udeležila Antoša Leskovec iz Maribora in Ema Umek iz Ljubljane, Tečaj pa je bil zaradi nepravilnosti in zlorab končan predčasno.

Arhivski tečaj v Dubrovniku je obsegal tak predmetnik:³

1. Zgodovinske pomožne vede: paleografijo je predaval prof. dr. Viktor Novak iz Beograda; diplomatiko, heraldiko, sfragistiko, kronologijo akademik prof. dr. Milko Kos iz Ljubljane;
 2. Arhivistika: predavatelj dr. Ilija Sindik iz Beograda;
 3. Razvoj državne in pravne ureditve v FLRJ: predavatelj dr. Ivo Puhan iz Zagreba;
 4. Dialektični materializem: predavatelj Miroslav Brant iz Zagreba;
 5. Latinski jezik: predavatelj upokojeni gimnazijski profesor Juraj Zgorelec iz Dubrovnika.
- Tečajniki smo opravili iz navedenih predmetov izpite.

Poleg navedenih predmetov je predmetnik vseboval še:

1. Zgodovino narodov FLRJ: predavatelj vodja tečaja dr. Jorjo Tadić;
2. Osnove politične ekonomije: predavatelj dr. Ivo Puhan iz Zagreba;
3. Italijanski jezik: predavateljica profesorica gimnazije v Dubrovniku;
4. Zgodovina Dubrovnika in Državnega arhiva v

Dubrovniku: predavatelj dr. Vinko Foretić, ravnatelj Državnega arhiva v Dubrovniku.

Poleg navedenih predmetov smo imeli tečajniki skoraj vsak dan paleografske vaje iz arhivskega gradiva dubrovniškega arhiva. Vaje je vodil vodja tečaja dr. Jorjo Tadić. Predavanja so bila v prostorih Zgodovinskega inštituta JAZU v Gužu, predavanja dr. Vinka Foretića in paleografske vaje pa so bile v prostorih Državnega arhiva v Dubrovniku.

Po končanem arhivskem tečaju v Dubrovniku smo se Julka Marinič, Božo Otorepec in Peter Ribnikar vrnil v Ljubljano in se oglasili na ministrstvu za znanost in kulturo pri referentki za arhive prof. Heleni Menaše. Obvestila nas je, da bova Julka Marinič in Peter Ribnikar dobila zaposlitev v Osrednjem državnem arhivu Slovenije, Božo Otorepec pa v Mestnem arhivu v Ljubljani; začela naj bi s 1. septembrom 1950. Julka Marinič je dobila mesto arhivarja; to delo je do njenega prihoda opravljala Modest Golia, zame pa je bilo potrebno še sistematizirati novo delovno mesto, tako sem moral na službo počakati nekaj mesecev.

Julija 1950 je vlada LRS imenovala arhivski svet LRS.⁴ Sestavljali so ga: prof. dr. Milko Kos, predsednik sveta, Ermin Frfolja, podpredsednik sveta kot predstavnik komiteja za zakonodajo, Jože Košar, tajnik sveta kot predstavnik ministrstva za znanost in kulturo ter člani: prof. dr. Fran Zwitter, Jože Maček, dr. Pavle Blaznik, Janez Kramar in dr. France Škerl. Arhivski svet je bil posvetovalni organ vlade, pristojen za reševanje vseh strokovnih vprašanj v zvezi z delovanjem arhivov in arhivske službe v Sloveniji. Jožeta Mačka je arhivski svet imenoval za predstavnika Slovenije v glavnem arhivskem svetu Jugoslavije. Arhivski svet Slovenije je prenehal delovati z ustanovitvijo Društva arhivskih delavcev Slovenije leta 1954.

Ko sem začel opravljati službo v Osrednjem državnem arhivu Slovenije, so bile delovne razmere v arhivu skrajno neugodne. Arhiv je imel takrat manjšo pisarno; v njej so bili uprava arhiva in trije arhivarji. V sobi so bile tri pisarniške mize, miza za pisalni stroj, stojalo za obleke; arhiv je premogel le en prenosni pisalni stroj, poleg tega ni imel telefona. Po pripovedovanju ravnatelja Jožeta Mačka je leta 1945 arhiv začel delovati tako rekoč iz nič. Jože Maček je bil imenovan za ravnatelja, vodenje arhiva pa je prevzel brez prevzemnega zapisnika, saj je bil pred njegovim prihodom dotedanji ravnatelj Narodnega muzeja Slovenije dr. Josip Mal dne 31. oktobra 1945 upokojen in odstavljen iz službe. Arhivu so bili takrat dodeljeni manjša

⁴ Arhivsko društvo Slovenije – 40 let Marije Oblak-Čarni, Štirideset let Arhivskega društva Slovenije, str. 10, 72. Ljubljana, 1995.

³ Navedeno spričevalo v opombi 2.

Dr. France Škerl, prvi predsednik Društva arhivskih delavcev LRS. AS 135, Zbirka fotografij o Arhivu Republike Slovenije in Arhivskega društva Slovenije, a. e. 15.

pisarniška soba za upravo arhiva in tri večja arhivska skladišča. Arhiv je bil brez svoje čitalnice; uporabniki so gradivo raziskovali v čitalnici muzejske knjižnice.

Leta 1946 je ravnatelj Jože Maček pridobil za delo v arhivu Antona Šubica, arhivskega manipulant, in arhivarko Marijo Verbič. S skupnimi močmi so uredili arhivsko gradivo, da je postalo dostopno. Ravnatelj Jože Maček si je prizadeval za začetek zidave Osrednjega državnega arhiva Slovenije. Uspelo mu je zbrati vso dokumentacijo in doseči, da je bila graditev uvrščena v program prvega petletnega gospodarskega načrta Slovenije. Toda zaradi nestalnih političnih in gospodarskih okoliščin je bila leta 1948 črtana s programa. Kljub temu si je ravnatelj še naprej prizadeval, da bi pridobil nove prostore za arhiv. Pri tem sta ga najbolj podpirala Zgodovinsko društvo Slovenije in njegova arhivska sekcija.

Pomembno vlogo pri reševanju arhivskega gradiva v povojnem obdobju je odigral Federalni zbirni center Slovenije, posebej njegov prizadevni delavec Modest Golia. Uspelo mu je zbrati in rešiti pred uničenjem za okoli 10 vagonov arhivskega gradiva in ga deponirati na podstrešju Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. To gradivo je leta 1948 prevzel arhiv skupaj z zbirateljem Modestom Golio, ki je postal drugi arhivar Osrednjega državnega arhiva in je bil zaposlen v Osrednjem državnem arhivu Slovenije do poletja 1950, njegovo delovno mesto pa je septembra 1950 zasedla Julka Marinič.

Arhivska skladišča so bila v visokem pritličju zgradbe Narodnega muzeja ob Šubičevi in Prešernovi. Skladišča so bila opremljena z lesenimi enonadstropnimi policami, dostop do zgornje

etaže je bil mogoč po lesenih stopnicah, med spodnjo in zgornjo etažo pa so bili vgrajeni posebni podseti. Police spodnje etaže so bile visoke več kot 3 metre, police v zgornji pa nekaj več kot dva. V prvem arhivskem skladišču je bil razmik med policami nekoliko širši, ker sta bili med police postavljeni dve širši in daljši mizi, namenjeni urejanju arhivskega gradiva; v skrajni sili pa so ti mizi uporabljali raziskovalci – obiskovalci arhiva, zlasti če je bila čitalnica muzejske knjižnice zasedena. V tem skladišču je bilo najstarejše arhivsko gradivo Osrednjega državnega arhiva Slovenije; obsegalo je gradivo vicedomskega urada na Kranjskem, deželnih stanov na Kranjskem, reprezentance in komore, deželnega glavarstva na Kranjskem, zbirko listin (shranjene so bile v posebni leseni omari), arhive dvornih komisij iz 2. polovice 18. stoletja in osebni fond barona Žige Zoisa. V zgornji etaži so bile zbirke rokopisov, urbarjev, plemiških diplom, Prešerniana, zbirka francoske dobe, zbirka Zgodovinskega in muzejskega društva za Kranjsko, cehovski arhivi, večina osebnih arhivov, zbirka normalij, samostanska arhiva Stična, Kostanjevica ter graščinski arhivi gospostev Dol, Bled, Kolovec. V drugem arhivskem skladišču je bilo arhivsko gradivo tako imenovane stare sodne registrature, ki je obsegala gradivo terezijanskega katastra, imenjsko knjigo, deželno desko, zbirko zapuščinskih inventarjev in testamentov, fideikomisne spise, magistratno zemljiško knjigo, rudarske knjige, zbirko normalij, gradivo kranjske kmetijske družbe in gradivo številnih graščin na Kranjskem. V tretjem skladišču je bilo shranjeno gradivo franciscejskega zemljiškega katastra, gradivo okrajnih glavarstev oziroma sreskih načelstev Radovljica, Kranj, Logatec, gradivo nekaterih graščin, Ruardov arhiv, arhiv Kranjske industrijske družbe, deželne komisije za zemljiško odvezo, volilni spisi, stara zemljiška knjiga in drugi manjši arhivski fond. V čitalnici muzejske knjižnice so bile ob stenah postavljene arhivske police s shranjenim gradivom tako imenovanega ilirskega gubernija v Ljubljani in Deželnega predsedstva za Kranjsko.

Oprema in materialno varovanje arhivskega gradiva sta bila na zelo nizki ravni.

Pisno arhivsko gradivo je bilo večinoma povezano v fascikle, deloma pa je bilo vloženo v posebne registratorje in velike lesene škatle. Najpomembnejše pisno gradivo, ki je bilo povezano v fascikle, je bilo zavito v ovojni papir in s tem zavarovano pred prahom. Plemiške diplome so bile vložene v originalne škatle. Zbirka listin je bila shranjena v posebni leseni omari, listine pa so bile vložene v posebne ovoje. Na njih so bili napisani najpomembnejši podatki o listini s kratkim regestom. Urbarji in drugo arhivsko gradivo v obliki knjig ter registraturne pomožne knjige so bile postavljene na arhivske police in niso bile zaščitene pred prahom. Fran-

ciscejske katastrske mape so bile vložene v velike lesene škatle, ki jih je bilo sicer zelo težko prekladati. Velike količine pisanega gradiva so bile preprosto povezane v fascikle in nezaščitene pred prahom. Veliko arhivskega gradiva pa je bilo zloženega na kupe.

Prvo leto mojega službovanja je bilo namenjeno spoznavanju arhivskih fondov in zbirk, ureditvi le-teh in spoznavanju pomagal za uporabo. Arhiv takrat še ni imel izdelanih popisov arhivskih fondov. Izmed arhivskih pomagal so obstajali: kartoteka k zbirki listin, kartoteka s popisom fasciklov arhiva deželnih stanov na Kranjskem, repertorij k arhivu vicedomskega urada na Kranjskem, repertoriji k arhivskim fondom reprezentance in komore, deželnega glavarstva in dvornih komisij, sumarni popis fasciklov kranjske kmetijske družbe, sumarni popis gradiva stare sodne registrature ter registraturne pomožne knjige ilirskega gubernija in deželnega predsedstva na Kranjskem. Ko sem se seznanil z arhivskimi fondi in zbirkami, sem lahko sodeloval z uporabniki arhivskega gradiva. Uporabnikom sem izdajal arhivsko gradivo in ga po uporabi vračal na njegovo mesto. V tem času so uporabniki najbolj raziskovali arhivsko gradivo vicedomskega urada na Kranjskem, gradivo deželnih stanov na Kranjskem, reprezentance in komore, deželnega glavarstva in dvornih komisij, gradivo ilirskega gubernija, graščinski arhiv Dol ter gradivo terezijanskega in franciscejskega katastra. Najpogostejši uporabniki so bili: dr. Pavle Blaznik, dr. Josip Žontar, dr. Janko Polec, dr. Vlado Valenčič, dr. Mirko Rupel, dr. Vlado Schmidt, Dušan Ludvik, ing. Alfonz Gspan in dr. Ivan Slokar. Od študentov zgodovine naj omenim Emo Umek in Antošo Leskovca, ki sta na osnovi arhivskega gradiva pripravljala svoje diplomske naloge, študente geografije, ki so uporabljali gradivo franciscejskega katastra za izdelavo seminarjskih nalog o sistemih razdelitev polj na Kranjskem.

Z ravnateljevim dovoljenjem sem leta 1951 pripravljal svojo diplomsko nalogo o kmečki trgovini na Kranjskem; junija 1951 sem jo zagovarjal v seminarju prof. dr. Zwittra. V septembru sem bil na študijskem dopustu in se pripravljajal za diplomski izpit. Diplomiral sem 5. oktobra 1951.⁵ Kot posebno zanimivost naj navedem, da mi uradnica na dekanatu Filozofske fakultete ni hotela izročiti diplome, ker se nisem zaposlil v prosveti; diplomu sem prejel šele po urgenci ravnatelja Jožeta Mačka pri republiškem svetu za prosveto in kulturo LRS.

Leta 1951 je bila imenovana izpitna komisija za opravljanje strokovnih izpitov za delavce v arhivih. Sedež izpitne komisije je bil pri Osrednjem državnem arhivu Slovenije. Izpitno komisijo so sestavljali: Jože Maček, predsednik,

dr. Maks Miklavčič, tajnik, izpraševalci pa so bili dr. Milko Kos za zgodovinske pomožne vede, dr. Maks Miklavčič za arhivistiko, dr. Fran Zwitter za zgodovino, Adela Žgur za nemščino in dr. Makso Šnuderl za ustavno in upravno ureditev FLRJ in LRS. Dr. Šnuderl je leta 1953 zamenjal dr. Jože Goričar. Izpitni rok je bil enkrat na leto, in sicer v novembru. Leta 1952 sta kot prva delala strokovni izpit Jože Šorn in Doroteja Gorišek, leta 1953⁶ pa Božo Otorepec in Peter Ribnikar. Za strokovni izpit se je prijavil tudi Karel Pišec, njegovo pisno nalogo, ki je zadevala analitično obdelavo listin, je izpitna komisija soglasno zavrnila, Karel Pišec pa se je zaradi užaljenosti odpovedal opravljanju strokovnega izpita.

Leta 1951 je v arhivu prekinila delovno razmerje Julka Marinčič, ker je odšla v gimnazijo v Celje, na njeno mesto pa je prišla iz celjske gimnazije Majda Smole. Tega leta sta odšla iz arhivskega oddelka Muzeja narodne osvoboditve arhivarja Janko Jarc in dr. France Škerl; Janko Jarc je odšel v Dolenjski muzej v Novem mestu, dr. France Škerl pa na svet vlade LRS za prosveto in kulturo. Odhod dr. Franceta Škerla je bil povezan s sporom z ravnateljem muzeja Janezom Kramarjem zaradi nesoglasja v zvezi z odpisom nekaterih delov gradiva arhivskega fonda Koroške domovinske zveze za Gorenjeko (Kärntner Heimatbund). Dr. France Škerl je namreč temu nasprotoval. Kljub odhodu na svet vlade LRS za prosveto in kulturo se je dr. France Škerl še naprej ukvarjal z arhivsko problematiko. Svoje delo v zvezi z arhivi je usklajeval z ravnateljem Osrednjega državnega arhiva Jožetom Mačkom.

V letih 1951–1953 je Osrednji državni arhiv načrtno zbiral starejše zemljiške knjige, ki so bile pri okrajnih sodiščih. Arhiv je najprej opravil poizvedbe o stanju in ohranjenosti starih zemljiških knjig. Po pridobljenih informacijah se je arhiv odločil za prevzem stare zemljiške knjige oziroma za zavarovanje v okviru lokalnih muzejev. Arhiv je bil mnenja, da je stara zemljiška knjiga republiškega pomena, zato se je odločil, da jo prevzame v svoje varstvo, pri tej odločitvi se je zgledoval po Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu. V svoje arhivske depoje je arhiv prevzel stare zemljiške knjige (na sodiščih so jih imenovali tudi stari urbarji) od teh nekdanjih okrajnih sodišč: Kranjska Gora, Radovljica, Kranj, Trzič, Kamnik, Vrhnika, Logatec, Lož, Ilirska Bistrica, Podgrad, Postojna, Ribnica, Kočevje, Črnomelj, Metlika in Višnja Gora; stare zemljiške knjige nekaterih okrajnih sodišč Vransko, Celje, Laško in Šmarje pri Jelšah je arhiv deponiral v celjskem muzeju, nekdanjih okrajnih sodišč Ptuj in Ormož v ptujskem muzeju, okrajnih sodišč Brežice in Sevnica pa v brežiškem muzeju.

Arhiv je v teh letih pridobil nekaj zelo dra-

⁵ Diploma Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani št. 122/1951 z dne 5. oktobra 1951.

⁶ Diploma izpitne komisije za arhivarje o arhivskem izpitu za naziv "arhivar" št. 4 z dne 21. november 1953.

gocenega arhivskega gradiva z odkupi. Arhiv je odkupil dve celjsko-ortenburški fevdni knjigi iz sredine 15. stoletja, urbarje gospodstva Turjak, nekaj urbarjev in drugega pisnega gradiva graščin Slatna in Bogenšperk, ki ga je arhivu ponudil v odkup gospod Stare iz Smartna pri Litiji. G. Stare je poleg tega ponudil v odkup zelo dragocen urbar gospodstva Bogenšperk iz 16. stoletja; zanj je zahteval zelo visoko kupnino; te arhiv ni mogel izplačati, zato ga je g. Stare prodal v Zagreb. Poleg tega je arhiv odkupil nekaj pisnega gradiva iz arhivskega fonda deželnih stanov na Kranjskem, ki ga je dr. Avgust Žigon hranil na svojem domu. Arhivu ga je prodala njegova sopotnica.

Leta 1952 je bilo na podstrešju Narodnega muzeja odkrito arhivsko gradivo jožefinskega katastra za Kranjsko. Kako je prišlo to gradivo na podstrešje Narodnega muzeja, ni bilo mogoče ugotoviti. To gradivo je bilo precej poškodovano, precej pa ga je bilo tudi izgubljenega; do odkritja je veljalo prepričanje, da so ga Francozi leta 1813 odpeljali ob umiku s seboj v Italijo.

Leta 1952 se je osamosvojil arhiv v Mariboru. Ustanovitelj in financer je bil mestni ljudski odbor v Mariboru. Za vodjo je bil imenovan Karel Pišec. Po izobrazbi je bil diplomant višje pedagoške šole na smeri matematika. Glede na njegovo izobrazbo je v strokovnih krogih v Ljubljani veljalo prepričanje, da ni primeren in strokovno usposobljen za vodenje mariborskega arhiva. Zaradi poimenovanja mariborskega arhiva Državni arhiv Slovenije je Karel Pišec prišel v spor z ravnateljem Osrednjega državnega arhiva Jožetom Mačkom, ki je oporekal nazivu mariborskega arhiva. Jože Maček je svoje stališče opiral na določbah splošnega zakona o državnih arhivih iz leta 1950, zlasti na dejstvo, da se arhivi, ki jih financirajo lokalne skupnosti, lahko imenujejo le mestni arhivi. Karel Pišec je na žig dopisov, ki jih je pošiljal Osrednjemu državnemu arhivu Slovenije, z roko pripisal "Podružnica v Mariboru". V žigu je bil namreč naziv "Državni arhiv Slovenije". Zaradi teh nepravilnosti je Jože Maček rešitev spora prenesel na svet za prosveto in kulturo LRS. Svet pa tega spora zaradi neznanih razlogov ni razrešil, mariborski arhiv pa se je do leta 1966 imenoval Državni arhiv Slovenije, podružnica v Mariboru. Ta spor je škodoval arhivski službi v Sloveniji še vrsto let, Karel Pišec je leta 1955 izstopil iz Društva arhivskih delavcev Slovenije in se je vključil v hrvaško arhivsko društvo v Zagrebu.

Z objavo Navodila o zbiranju, hranjenju in periodičnem izločanju arhivskega gradiva februarja 1952⁷ so arhivi dobili nove zadolžitve in obveznosti za zavarovanje arhivskega in dokumen-

tarnega gradiva na terenu. Tako je bilo delavcem arhiva zaupano nadzorovanje izločanja nepotrebnega registraturnega gradiva. Ustvarjalci gradiva so v okviru svojih komisij morali pripraviti seznam tistega gradiva, ki so ga nameravali izločiti, in ga predložiti pristojnemu arhivu v potrditev. Pristojni arhiv je imenoval svojo komisijo, ki je pregledala predložen seznam, nato je bil pri ustvarjalcih opravljen komisijski pregled gradiva, pripravljeneza za izločitev. Ti sezname so bili zelo površno pripravljene, zato je pogosto prihajalo do kolizij med obema komisijama, včasih pa smo bili delavci arhiva postavljeni celo v neugoden položaj. Spominjam se, da je direktor generalne direkcije izjavil: "Kaj se tako ženete za ohranitev arhivskega gradiva, ko pa ga bodo Američani z atomsko bombo, ki jo bodo vrgli na Ljubljano, tako uničili." Drug tak primer je bil, ko sva s kolegico Majdo Šmole pregledovala gradivo na Zadrugi zvezi, kjer sva imela pogovor z Loro Kernc, nekdanjo visoko funkcionarko na ministrstvu za prosveto. Poleg drugih opravil naju je zanimal tudi arhiv nekdanje zadrugne zveze. Lora Kernc naju je naglala rekoč, da se preveč zanimava za arhive klerikalnih krvnikov. V obdobju pogostih reorganizacij republiške uprave in njenih organov so bile pogoste delitve posameznih arhivskih fondov med na novo nastale upravne organe. Tako je bila pogosto oškodovana integriteta posameznih arhivskih fondov, pogosto pa se je arhivsko gradivo celo izgubilo. Osrednji državni arhiv Slovenije ni zmožal prevzeti velikih količin arhivskega gradiva, za katerega so bili sicer dolžni skrbeti še ustvarjalci gradiva. Arhiv se je dogovoril z ustvarjalci gradiva, da so ga prenesli v kolikor toliko primerne kletne prostore, arhivu pa izročili ključne skladišče. V teh kletnih skladiščih je bilo gradivo spravljeno v raznih zabojih, manjši del pa je bil nameščen na police. Na ta način je arhiv pridobil začasna skladišča na Cankarjevi 1, 5, 11, Župančičevi 6, na Masarykovi 15. Največje skladišče v Župančičevi 3 pa si je arhiv delil s svetom vlade LRS za industrijo in ministrstvom za finance. Upravni organi kmetijstva in gozdarstva so svoje gradivo preselili v Bistro pri Borovnici. Ker je bilo gradivo republiških upravnih organov prezgodaj izročeno Osrednjemu državnemu arhivu Slovenije, se je moral arhiv veliko ukvarjati z izdajanjem raznih potrdil in prepisov dokumentov, ki so jih številni upravni organi potrebovali v svojih upravnih postopkih.

Leta 1953 se je svet za prosveto in kulturo LRS preselil iz kazinskega poslopja na Trgu revolucije 1 v nekdanjo palačo Trboveljske premogokopne družba v Župančičevi 3. Izpraznjeno kazinsko poslopje je narodna vlada Slovenije dodelila Osrednjemu arhivu Slovenije, ki se je to leto preimenoval v Državni arhiv LRS. Slovenska vlada je s tem izpolnila obljube, ki jih je dajala arhivu, Zgodovinskemu društvu Slovenije in njegovi ar-

⁷ Uradni list FLRJ VIII (1952) št. 8: objava Navodila o zbiranju, hranjenju in periodičnem izločanju arhivskega gradiva. Arhivist II (1952) zv. 1, str. 117-119. Beograd 1952.

hivski sekciji. Poleg kazinskega poslopja je narodna vlada arhivu odobrila še izdatna sredstva, potrebna za preselitev gradiva s podstrešja Narodne in univerzitetne knjižnice in Narodnega muzeja v Ljubljani ter za nakup polic za kazinsko poslopje in opremo gradiva. Arhiv je v kazinskem poslopju dobil precej stare pisarniške opreme, ki je svet za prosveto in kulturo v novih prostorih ni potreboval. S to pisarniško opremo je opremil pisarne uprave, strokovnih delavcev in čitalnico.

Ko je bilo dokončno potrjeno, da se arhiv preseli v kazinsko poslopje, je pripravil načrt za preselitev obsežnega fonda. Najprej je poskrbel za nabavo polic za gradivo. Gradivo je bilo v kazinsko poslopje preseljeno z vozom s konjsko vprego. Arhivarji smo nadzorovali prenašanje gradiva na voz in prevažanje v kazinsko poslopje. Gradivo so na voz in z voza prenašali izbrani študentje. Preseljevanje gradiva se je začelo v začetku marca 1953. Najprej smo preselili za okoli 10 vagonov gradiva, ki je bilo shranjeno na podstrešju univerzitetne knjižnice, kamor ga je deponiral Federalni zbirni center Slovenije leta 1947. To gradivo smo s pomočjo zasilnega dvigala spravili s podstrešja na dvorišče, od tam pa smo ga prepeljali do pritlične dvorane kazinskega poslopja in ga začasno deponirali. Dostop vanjo je bil z vrtno strani. Selitev je trajala skoraj mesec dni. Sledila je selitev arhivskega gradiva iz Narodnega muzeja. To gradivo smo sproti vlagali na pripravljene police po že določenem načrtu. Selitev iz Narodnega muzeja je nekoliko oviralo delo z uporabniki arhivskega gradiva, vendar ne toliko, da bi čitalnica med selitvijo ne delovala. Po končani selitvi smo začeli razvrščati gradivo, deponirano v pritlični dvorani kazinskega poslopja. Ko je bilo to gradivo razvrščeno po fondih, smo ga prenesli v arhivska skladišča in namestili na police, tam je potem čakalo za nadaljnjo obdelavo.

Poleg končane selitve je poleti arhiv prevzel še obsežni arhivski fond leta 1948 ukinjene Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani (1850–1948). To gradivo je arhiv prevzel že leta 1948, a ga je moral na ukaz ministrice Lidije Šentjurg izročiti Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Tam ga je Ivan Mohorič, nekdanji tajnik zbornice, preuredil in izdelal popis. Poleg tega je arhiv od mapnega arhiva v Ljubljani prevzel protokole k franciscejskemu katastru za Štajersko.

V poletnem času je ljubljanska javnost zvedela, da se je v kazinsko poslopje vselil Državni arhiv LRS. Začeli so se širiti glasovi, da tako ugledna stavba sredi mesta ni primerna, da bi jo zasedel državni arhiv. To mnenje je javno podprla tudi ugledna profesorica filozofije Filozofske fakultete v Ljubljani dr. Alma Sodnik, ki je časopisu dala izjavo, da kazinsko poslopje ne sme postati skladišče starega papirja. Delavci arhiva in številni drugi kulturni delavci smo tako izjavo lahko le obsojali.

Jeseni 1953 je sledilo novo razočaranje. Republiška uprava se je odločila, da mora državni arhiv izprazniti zgradbo kazinskega poslopja, ker bo zgradbo adaptirala za potrebe ljudske skupščine LRS. Vlada je Državnemu arhivu LRS namenila pretežni del 1. nadstropja Virantove hiše in Gruberjeve palače na Levstikovem trgu 3. Arhiv se je novembra 1953 moral ponovno seliti v prostore, ki za namestitev arhivskega gradiva niso bili primerni. V njih ni bilo centralne kurjave. Arhivska skladišča in pisarniške prostore je bilo mogoče ogrevati z odprtimi kurišči, to pa je bilo izredno nevarno. Dodeljeni prostori so bili občutno premajhni, zato je moral državni arhiv veliko gradiva deponirati v kletnih prostorih kazinskega poslopja. Tam je bilo gradivo zloženo v kupe in je čakalo skoraj dve desetletji do končne preselitve v adaptirana skladišča na Levstikovem trgu 3.

V letu 1953 so se v arhivu zaposlili: dr. France Škerl, dotlej zaposlen pri svetu za prosveto in kulturo LRS z nazivom znanstveni sodelavec, Ema Umek, diplomirana zgodovinarica s kamniške gimnazije kot arhivar pripravnik (jeseni je odšla na višji arhivski tečaj v Beograd) ter Adolf Verlič, ki je bil v arhivu težaški delavec, kasneje se je usposobil za upravljanje knjigoveskkih del.

V arhivski službi Jugoslavije je novembra 1953 prišlo do pomembne spremembe. Ukinjen je bil glavni arhivski svet Jugoslavije,⁸ ki je bil upravni organ, namesto njega pa je bila ustanovljena Zveza društev arhivskih delavcev Jugoslavije,⁹ ki je delovala kot zveza strokovnih društev in sindikalna organizacija arhivskih delavcev. Zveza društev arhivskih delavcev Jugoslavije je imela svoja pravila in je delovala po federalističnem načelu kot zveza republiških društev. Prevzela je tudi uredništvo in izdajanje strokovnega glasila *Arhivist*. Odbor zveze so sestavljali ugledni zgodovinarji in člani akademij znanosti, direktorji zveznega in republiških arhivov in arhivov centralnih komitejev zveze komunistov Srbije, Hrvaške in arhiva vojno-zgodovinskega inštituta JLA. Navedena sprememba je sprožila spremembe v delovanju arhivskih služb v posameznih republikah.

V Sloveniji je bil februarja 1954¹⁰ imenovan iniciativni odbor za ustanovitev Društva arhivskih delavcev Slovenije; sestavljali so ga: dr. France Škerl, dr. Maks Miklavčič, dr. Sergij Vilfan, dr. Pavle Blaznik, Jože Maček in dr. Ivo Juvančič. Iniciativni odbor je vodil dr. France Škerl, ki je veliko dela namenil prizadevanjem za

⁸ *Arhivist* III (1953) zv. 1–2, str. 80–84. Beograd 1953; Arhivsko društvo Slovenije – 40 let Marije Oblak-Čarni, Štirideset let Arhivskega društva Slovenije, str. 11. Ljubljana 1995.

⁹ *Arhivist* III (1953) zv. 1–2, str. 80–84. Beograd 1953; Arhivsko društvo Slovenije – 40 let Marije Oblak-Čarni, Štirideset let Arhivskega društva Slovenije, str. 11. Ljubljana 1995.

¹⁰ Arhivsko društvo Slovenije – 40 let Marije Oblak-Čarni, Štirideset let Arhivskega društva Slovenije, str. 73. Ljubljana 1995.

čimprejšnjo ustanovitev društva. Po zgledu pravil zveze je pripravil osnutek društvenih pravil za Slovenijo. Iniciativni odbor je pripravljala tudi osnutek slovenskega arhivskega zakona ter se posvetil pripravam za ustanovni občni zbor Društva arhivskih delavcev Slovenije. Dr. Škerl je usklajeval nesoglasja glede društvenih pravil. V zvezi z organiziranjem ustanovnega občnega zbora se je posvetoval z republiškim sekretariatom za notranje zadeve, pridobil je 10 verodostojnih ustanovnih članov društva. To so bili: dr. Ivo Juvančič, dr. Milko Kos, Lado Kozak, Jože Maček, Vasilij Melik, dr. Maks Miklayčič, Božo Otorepec, Franček Saje, dr. France Škerl, Jože Šorn, dr. Sergij Vilfan in dr. Fran Zwitter. Iniciativni odbor je pripravil program in dnevni red ustanovnega občnega zbora. Med pripravami za ustanovitev arhivskega društva je bilo v arhivih in na arhivskih oddelkih pri muzejih zaposlenih okoli 22 arhivskih strokovnih delavcev. Dr. Škerl je želel, da bi se ustanovnega občnega zbora udeležilo čim več udeležencev, zato je na zbor povabil številne zgodovinarje, uporabnike arhivskega gradiva ter druge prijatelje arhivov iz Ljubljane in vse Slovenije. Marija Oblak-Čarni poroča, da so vabila poslali 54. osebam.¹¹ Posebej je bilo vabilo poslano še svetu za prosveto in kulturo LRS. Iniciativni odbor je za čim uspešnejši potek ustanovnega občnega zbora pripravil dnevni red, kandidatno listo za volitve članov izvršilnega in nadzornega odbora društva ter predvidel člane organov za izvedbo volitev. Za delovnega predsednika ustanovnega občnega zbora je iniciativni odbor predvidel dr. Pavleta Blaznika, za kandidacijsko komisiji Dorotejo Gorišek in Jožeta Šorna, za skrutinatorja pa Bogdana Žolnirja in Petra Ribnikarja. Iniciativni odbor je pripravil volilne liste; predvidenih je bilo 11 kandidatov za izvršilni odbor in 2 kandidata za nadzorni odbor.

Ustanovni občni zbor naj bi pomenil slovesen dogodek za slovensko arhivistiko. Priprave za ustanovni občni zbor so se nekoliko zavlekle, zato se je z ustanovitvijo društva že zelo mudilo, ker smo slovenski arhivarji že naslednji teden odpotovali v Beograd na kongres zgodovinarjev. En dan naj bi bil posvečen tudi arhivski problematiki. Ustanovni občni zbor je bil v torek 27. aprila ob 10. uri v čitalnici Državnega arhiva LRS v 1. nadstropju Virantove zgradbe na Levstikovem trgu 3. Iz poročila dr. Franceta Škerla je vidno, da se ga je udeležilo 33 arhivskih delavcev, v to število so všteti tudi člani zgodovinskega inštituta filozofske fakultete z akademikom prof. dr. Milkom Kosom na čelu ter nekaj prijateljev arhivov. Odprl ga je ravnatelj Državnega arhiva LRS Jože Maček, ki je pozdravil vse udeležence, nato pa na kratko povedal nekaj

o pomenu ustanovitve društva ter predlagal dr. Pavleta Blaznika za delovnega predsednika. Dr. Pavle Blaznik se je zahvalil za zaupanje in prevzel vodenje ustanovnega občnega zbora po predloženem dnevnem redu. Najprej je dr. France Škerl poročal o pripravah za ustanovitev Društva arhivskih delavcev Slovenije, Majda Smole je prebrala društvena pravila, kandidacijska komisija pa je razložila kandidatno listo za izvolitev. Za člane odbora so bili izvoljeni dr. Milko Kos, dr. Ivo Juvančič, Jože Maček in Božo Otorepec. V nadzorni odbor sta bila izvoljena dr. Vlado Valenčič in Majda Smole. Ob razglasitvi volilnih rezultatov se je zgodil manjši incident, a je ostal neopažen. Helena Menaše, predstavnica sveta za prosveto in kulturo, je ob razglasitvi volilnih rezultatov verjetno povsem nekontrolirano in polglasno zavzdihnila "sami klerikalci". To izjavo sva slišala Majda Smole in jaz. Bila sva začudena, zakaj taka izjava. O tem sva molčala in se pretvarjala, da se ni nič zgodilo. Izjava Helene Menaše kot predstavnice republiškega upravnega organa je v najinih očeh vrgla negativno senco na društveni odbor in je bila slaba popotnica delovanju društva. Zakaj taka izjava, danes lahko samo ugibamo. Najverjetnejši razlog je bil v tem, da v društvenem odboru ni bilo nobenega člana komunistične stranke Slovenije in da sta bila v izvršilnem odboru društva dva doktorja teologije in da tudi dr. France Škerl, predsednik društva, ni bil najbolj po volji svetu za prosveto in kulturo, čeprav so ga dobro poznali, saj je bil tam zaposlen v letih 1951–1953.

Spominjam se tudi, da je na ustanovnem občnem zboru prišlo do dokaj ostre in polemične razprave v zvezi s predlogom dr. Franceta Škerla, da bi bilo v Državnem arhivu LRS koncentrirano arhivsko gradivo o NOB, ki so ga hranili arhivski oddelki pri muzejih. Temu predlogu so ostro nasprotovali dr. Ivo Juvančič, Bogdan Žolnir in Doroteja Gorišek. Na dokaj zaostreno ozračje sta pomirjevalno vplivala prof. dr. Bogo Grafenauer in dr. Sergij Vilfan, ki sta menila, da koncentracije ne bi bilo, v poštev pa bi prišla, če bi gradivu grozilo poškodovanje ali uničenje.

Na ustanovnem občnem zboru društva je tekla razprava o delovanju društva. Dr. Škerl je kot predsednik društva po končanem občnem zboru povabil na pogovor predstavnike arhivskih oddelkov: iz Nove Gorice Ludvika Zorzuta, iz Kopra in Pirana Miroslava Pahorja, iz Celja Janka Orožna, iz Ptuja Antona Klasinca in iz Škofje Loke Dorotejo Gorišek, da so mu poročali o razmerah v tamkajšnjih arhivskih oddelkih.

Arhivska služba v Sloveniji je bila v tem času skoraj nepoznana slovenski novinarski srenji. V zvezi z ustanovnim občnim zborom Društva arhivskih delavcev Slovenije obstaja sum, da iniciativni odbor na ustanovni občni zbor ni povabil predstavnikov slovenskih medijev. To potrjuje dejstvo, da o ustanovitvi Društva arhivskih

¹¹ Arhivsko društvo Slovenije – 40 let Marije Oblak-Čarni, Štiri-deset let Arhivskega društva Slovenije, str. 11. Ljubljana 1995.

I z v l e č e k

iz **Kapitla** o ustanovnem občnem zboru Društva arhivskih delavcev LRS ki se je vršil 27.IV.1954.

Društvo arhivskih delavcev LRS se je ustanovilo, da skrbi za napredek arhivistike in arhivske službe v Sloveniji; za strokovni dvig arhivskih delavcev in koordinacijo dela med njimi; pospešuje zavest o pomembnosti arhivskega gradiva za znanstveno raziskovanje naše preteklosti; predlaga pristojnim organom ukrepe, ki so potrebni za napredek arhivistike in arhivske službe ter za zaščito arhivalij; posreduje izmenjavo pridobljenih izkušenj v arhivski službi in predstavlja arhivske delavce v Sloveniji.

Ad t. Z.

Na volitvah so bili v izvršilni odbor društva izvoljeni:

Predsednik: dr. France Škerl

Podpredsednik: dr. Pavel Blaznik

Tajnik: Marija Verbič

Blagajnik: dr. Maks Miklavčič

Člani: dr. Ivo Juvančič

dr. Milko Kos

Jože Maček

Božo Otorepec

Smrt fašizmu - svobodo narodu !

Tajnik:

Predsednik:

AS 607, Arhivsko društvo Slovenije, fasc. 2.

delavcev Slovenije ni bilo objavljenega nobenega članka niti obvestila. Edino poročilo o ustanovnem občnem zboru je objavil dr. France Škerl v jugoslovanskem arhivskem strokovnem glasilu *Arhivist*.¹² V njem je poročal o poteku ustanovnega občnega zbora, problemih delovanja arhivske službe, o razpravah o problematiki arhiv-

ske službe v Sloveniji ter prvem izvršilnem odboru društva. Po programu društva bi moral na novo izvoljeni odbor prikazati svojo dejavnost slovenski javnosti, jo seznaniti z dejavnostjo arhivov, ozaveščati slovensko javnost o pomenu hranjenja dragocenega arhivskega gradiva, najpomembnejših dokazov za zgodovino Slovencev; za to je društvo dobilo mandat na ustanovnem občnem zboru 27. aprila 1954.

¹² *Arhivist* IV (1954) zv. 1, str. 129-130. Poročilo o ustanovitvi Društva arhivskih delavcev LRS v Ljubljani dne 27. 4. 1954.